

7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Лавриненко Т.Н.

студент,

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ЕЛЕКТРОННА САМОЗАЙНЯТІСТЬ В УКРАЇНІ

У контексті модернізації української економіки вивчення електронної самозайнятості набуває особливої актуальності. По-перше, вона відноситься до нестандартних форм зайнятості, які підвищують гнучкість ринку праці і набувають все більш широкого поширення в сучасній економіці. По-друге, рівень самостійної зайнятості в Україні хоча і демонструє тенденцію до зростання, але залишається одним із найнижчих у світі. По-третє, мова йде про нові моделі праці, представників якого по праву можна вважати агентами інформаційної економіки, носіями відповідних форм людського капіталу, трудових практик і мотивацій.

Самостійна зайнятість у ринкових умовах перетворюється в обов'язковий, об'єктивно існуючий елемент ринкових відносин. Її розвиток обумовлений дією низки економічних та соціальних факторів [1]. З іншого боку, самозайнятість в Україні була завжди (ведення особистого підсобного господарства, підробіток під час відпусток та після закінчення основного робочого дня, репетиторство тощо). Ринок створює нові стимули до праці шляхом перетворення економічної дійсності: створення інституту власності та умов для здійснення підприємництва. Самостійна зайнятість населення постійно присутня у системі національної економіки. Головне в цій діяльності – це уміння й бажання впроваджувати нові види товарів, передові технології та сучасні форми організації бізнесу.

Завдяки розвитку самостійної зайнятості, особливо в умовах трансформаційної економіки, створюються додаткові робочі місця, а також з'являється можливість проявити власну ініціативу й отримати доходи. Така форма зайнятості не потребує державних капітальних вкладень, має мобільну організаційну структуру, базується на сильній мотивації праці, орієнтується на потреби споживача й оперативно задовольняє їх.

В Україні електронна самозайнятість придбала більш менш стійкі контури лише у середині минулого десятиліття. В даний час вона практично «невловима» на рівні загальнонаціональних статистичних та соціологічних даних. В умовах жорсткої конкуренції, ринкової нестабільності і високого технологічного динамізму фірми прагнуть максимально гнучко використовувати робочу силу. Зокрема, вони слідуєть стратегіям екстерналізації та аутсорсингу: все більший об'єм робіт виноситься за межі фірми, формуючи своєрідну «контрактну бахрому», а трудові відносини із найманими робітниками замінюються комерційними відносинами.

Традиційно фрілансерами називали представників «вільних професій» (журналісти, художники, фотографи, архітектори й ін.) [2]. Сьогодні професійна палітра активно розширюється за рахунок працівників «нової економіки», безпосередньо пов'язаних із інформаційними технологіями (програмісти, веб-дизайнери, фахівці з Інтернет-реклами та управління віртуальними проектами й ін.).

У цілому в характеристиці сучасного суспільства як інформаційного закладена теза про переміщення сфери застосування людської праці із

матеріального виробництва в нематеріальне. Досліджувати, аналізувати, розробляти, організовувати, управляти, консультивати, інформувати – це типові трудові завдання сьогодні. Доступність, що розширюється, і портативність необхідних для роботи з інформацією засобів виробництва (комп'ютерної техніки) підриває залежність безпосереднього виробника (інформаційного працівника) від працедавця. Саме це дозволяє багатьом професіоналам самостійно виходити на ринок, уникаючи відносин найму. У цьому випадку своїм замовникам вони продають не здібність до праці (робочий час), а готову послугу: наприклад, розробка Інтернет-сайту, проведення рекламної кампанії, переклад тексту, проектування будівлі і тому подібне.

Цифрові технології відкривають нові можливості організації праці людей, зайнятих виробництвом та обробкою інформації. Вони дістали можливість працювати віддалено – на відстані від того місця, де необхідні результати їх праці, передаючи інформацію по комп'ютерних мережах.

Можливості віддалених комунікацій породжують нові організаційні форми. У віртуальний простір занурюються не тільки окремі бізнес-процеси (наприклад, реклама і збут матеріальних товарів), але й господарська діяльність індивідів і фірм цілком. У цьому випадку контакти контрагентів у реальному світі відсутні, а предметом операцій стають нематеріальні блага, які передаються як інформація по комп'ютерних мережах. В результаті формуються мережі віртуальних (які здійснюються через Інтернет) взаємодій між просторово розосередженими агентами. По своєму потенціалу ринки роботи на відстані глобальні: фрілансери і замовники можуть знаходитися на значному географічному віддаленні один від одного, зокрема у різних країнах і навіть на різних континентах.

Електронна самозайнятість – нестандартна трудова практика, яка активно розвивається із кінця 1990-х років (а в Україні – з середини 2000-х). Вона виступає як частина інформаційної економіки, охоплюючи працівників, зайнятих виробництвом та обробкою інформації, які дістали можливість працювати самостійно, здійснюючи ділові комунікації через Інтернет [3]. В українському Інтернет-просторі існує біля півсотні сайтів, що пропонують віддалену роботу. Число працівників, що залучаються до електронної самозайнятості у світі в цілому і в Україні зокрема, збільшується швидкими темпами.

Нестандартність виявляється у неорганізаційній моделі праці, проектному характері роботи, гнучкості трудового процесу, нетрадиційній організації робочого місця і часу, переважно неформальних взаєминах із замовниками. Все це пов'язано з більшою нестабільністю і підвищеним ризиком для працівника. Електронна самозайнятість стоїть самостійно у загальному ряду нестандартних форм зайнятості, більшість яких в українській економіці відносяться до вторинного ринку праці із низькою заробітною платою і примітивними технологіями. Фрілансери володіють високим рівнем людського капіталу (часто в технологічно передових галузях), мають відносно високі доходи, демонструють позитивну трудову мотивацію, заповзятливість, а також високий рівень задоволення роботою і життям.

Слід зазначити, що в рамках електронної самозайнятості сама всесвітня павутина стає найважливішою сферою додатку праці, яка так чи інакше пов'язана із створенням і підтримкою веб-сайтів (програмування, дизайн, наповнення текстовим і мультимедійним контентом, оптимізація і просування в пошукових системах, адміністрування). Фрілансерам доводиться самостійно піклуватися про засоби виробництва, організувати своє робоче місце і час. У порівнянні із багатьма традиційними формами підприємництва стартовий капітал, необхідний для електронної самозайнятості, невеликий. Як основні засоби виробництва

виступають комп'ютер, різна оргтехніка і програмне забезпечення. За рівнем технічної оснащеності і комп'ютерної письменності електронні фрілансери представляють один із передових загонів працівників.

До основних сфер електронної самозайнятості відносяться: інформаційні технології; дизайн; робота з текстами, фото-, аудіо- і відеоматеріалами; різного роду бізнес-послуги. Це ті види творчої діяльності, які можуть бути реалізовані фрілансерами на принципах віддаленої праці. Головні умови в даному випадку – необов'язковість особистого контакту між фрілансером і клієнтом, а також можливість надавати результати у цифровому вигляді, щоб їх можна було передавати на відстань за допомогою комп'ютерних мереж.

Електронна самозайнятість не вписується в поширену думку про те, що гнучкість трудових практик практично завжди означає виграш працедавця за рахунок працівника. У сегменті висококваліфікованої розумової праці інтереси бізнесу і працівника можуть бути близькі. В цьому випадку аутсорсинг виступає не тільки як метод зниження витрат і збільшення гнучкості виробництва, але і як форма використання творчої праці незалежної особи, що вимагає значної автономії, яку не завжди можна надати в рамках організації. Професіоналів, які не входять у штат працівників підприємства, привертають для виконання важливих функцій, що вимагають високого рівня кваліфікації (інформаційні технології, дизайн, реклама і маркетинг, консалтинг, проектування і ін.) [4]. Слід особливо відзначити, що креативна економіка все частіше ставить перед фірмами проблему доступу до професійних навиків, які не тільки відсутні усередині організації в даний момент, але й необхідність у яких потребує час: її важко прогнозувати не тільки в кількісному, але і в змістовному відношенні.

При цьому електронна самозайнятість практично повністю знаходиться поза правовим полем і відноситься до неформальної економіки. Окрім низького рівня правової культури, в Україні це пояснюється скромними масштабами діяльності, що не викликають настійної потреби в легалізації, а також високою технологічністю самих ринків, багато аспектів яких в даний час законодавчо не регулюються.

З урахуванням проведеного дослідження, електронна самозайнятість в цілому може бути оцінена як перспективна форма трудової діяльності, яка сприяє мобілізації творчого та інноваційного потенціалу українських працівників. Відзначимо також, що робота на відстані – це надзвичайно вигідна для України форма залучення висококваліфікованої праці із-за кордону.

Список використаних джерел:

1. Пінк Д. Нація вільних агентів: як нові незалежні працівники міняють життя Америки. М.: Секрет фірми, 2005. – С. 29.
2. Стребков Д. О., Шевчук А. В. Фрілансери на електронних ринках: роль соціальних зв'язків // Економічна соціологія. 2009. – Т.10. – № 5. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ecsoc.hse.ru>
3. Pedersini R., Coletto D. Self-Employed Workers: Industrial Relations and Working Conditions. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2009. – Р. 5–6.
4. Горц А. Нематеріальне. Знання, вартість і капітал. М.: ГУ-ВШЕ, 2010. – С. 33.